

РЕЦЕНЗИЯ

от д-р Румяна Лъчезарова Станчева,

професор в Софийския университет „Св. Климент Охридски“

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор“

по: област на висше образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1.

Филология, докторска програма **Антична и западноевропейска литература: сравнително литературознание.**

Автор: Весела Атанасова Ганева

Тема: „Музиката и романът от края на XX век и началото на XXI век (проблеми на екфразиса и времепротичането)“

Научен ръководител: проф. д.ф.н. Клео Стефанова Протохристова-Ямболиева.

1. Общо описание на представените материали

Със заповед № РД-21-1146 от 03.06.2024 г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ (ПУ) съм определен(а) за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема „Музиката и романът от края на XX век и началото на XXI век (проблеми на екфразиса и времепротичането)“ за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ в област на висше образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология, докторска програма **Антична и западноевропейска литература: сравнително литературознание.** Автор на дисертационния труд е : **Весела Атанасова Ганева** – докторантка в редовна форма на обучение към катедра „История на литературата и сравнително литературознание“ с научен ръководител **проф. д.ф.н. Клео Стефанова Протохристова-Ямболиева** от ПУ „Паисий Хилендарски“.

Представеният от докторантката комплект материали на хартиен носител е в съответствие с Чл.36 (1) от Правилника за развитие на академичния състав на ПУ, включва следните документи:

- молба до Ректора на ПУ за разкриване на процедурата за защита на дисертационен труд;
- автобиография в европейски формат;
- протокол от катедрения съвет, свързан с докладване на готовността за откриване на процедурата и с предварително обсъждане на дисертационния труд;

- дисертационен труд;
- автореферат;
- списък на научните публикации по темата на дисертацията;
- копия на научните публикации;
- списък на забелязани цитирания;
- декларация за оригиналност и достоверност на приложените документи;
- справка за спазване на специфичните изисквания на съответния факултет (само за докторантите зачислени до 04.05.2018 г.);
-

Докторантът е приложил .5.. броя студии монографии, публикации, и

2. Кратки биографични данни за докторанта

Весела Атанасова Ганева е завършила Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ с магистратура „Актуална българистика“ и е докторант по Антична и западноевропейска литература. Води упражнения по същата специалност и работи по международни проекти.

3. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

Едно от важните наблюдения, които дисертантката отбелязва в прегледа на съществуващата литература и което е съществено за нейния анализ е необходимостта от забавяне на диегезиса (с. 27), с посочване на анализ на Билмс (от 2023: 65). Така подчертавам актуалността на дисертационния труд, чрез който авторката влиза в съотнасяне със съвременни проучвания по въпросите на екфразиса и разказването. Струва ми се, че тези нейни наблюдения я доближават по същество и до това, което обикновено наричам „психологически роман“, жанр, който трудно намира своето обособяване, но всъщност характеризира голяма част от романовата продукция от първата половина на XX век до днес, а също така представлява актуален интерес в съвременното литературознание.

4. Познаване на проблема

Дисертацията „Музиката и романът от края на XX век и началото на XXI век (проблеми на екфразиса и времепротичането)“ е организирана в Увод, четири глави с под-части, заключение, две приложения и библиография, общо малко над 200 страници. Анализът на Весела Ганева е съсредоточен върху писатели, работили в края на XX и началото на XXI век: главно Дженифър Игън, Зейди Смит, Ем. Дворянова. Посветен е на музикалния екфразис, като за пълнота на изследването и разграничаване от изобразителния екфразис е добавен и терминът времепротичане, което оценявам като много подходящо и доказателство, че докторантката

познава по същество разглежданата проблематика и се справя отлично с анализа и творческата осмисляне на литературните текстове.

5. Методика на изследването

Прави положително впечатление усетът на дисертантката към подходяща методика на работа, насоченото представяне на основните въпроси, умението ѝ да ги формулира сбито, с ясно изразяване на собствените изводи. Подобна целенасоченост позволява на авторката да откроява важното за темата още при прегледа на досега писаното по въпроса, да посочи къде ще се позиционира нейният собствен анализ. Дисертантката се е постарала да обхване максимално широко съществуващите проучвания и наблюдения по въпросите, свързани с екфразиса и ги представя с най-същественото за всяко от тях. Като пример ще спомена разсъждението: „при употреба на техниката на екфразиса повествователното време се прекъсва и именно тази негова способност ще бъде ключова за нашето изследване.“ (с. 17) Около тази теза е концентриран анализът на литературните явления.

6. Характеристика и оценка на дисертационния труд

В дисертацията отчетливо е проследена една съществена промяна във функционирането на обществата, като се взема за ориентир промяната от аналогова към дигитална музика и съответните обрати, които настъпват в слушането, възпроизвеждането, подбора и преживяването на музиката – характеристика, която е определяща за разглежданите романи. Особено точно е описан романът на Игън с неговата интерактивност. Тук възможността на читателя да чуе музикалните парчета през връзката с уебсайта ѝ води към преминаване от фикцията на романа към реалността на дигиталните записи. При това положение писателят не е изкушен да описва музикалните особености на песните, не му се налага да прилага екфразис. В текста на дисертацията обаче препратката към уебсайта на писателката се отнася до по-нова нейна книга и би трябвало да се даде точен линк. Наблюденията върху зададения от писателката „чист език“ намирам за конкретни и добре обмислени. Бих характеризирала дисертационния труд като отлично обмислен по структурата си и последователно изграден чрез конкретен теоретичен и литературен анализ.

7. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

Стойността на един труд личи от това доколко буди интерес и нови въпроси. В това отношение представената дисертация има реална стойност. Докторантката умело провежда сравнителни срезове към класически или съвременни литературни и музикални творби, също и извън основните писатели, върху които се спира подробно. Така още със заглавията си ме привлякоха части, озаглавени като: „Дигиталната пустиня или значението на паузата (екфразис и звукови интерлюдии)“, „Огледалните фуги на Бах“, „Сетивни контрапункти:

визуално срещу слухово“, „Дихотомията музикалност-предметност“, „Анализите на Рембранд – изобразителен екфразис и последна фаза на обезличаване“. Отлична е и цялата „Четвърта глава. Музикалният екфразис и романите на Зейди Смит – от традиция към експеримент“, където е представено широко творчеството на Смит. Съотнесени са особеностите в романите ѝ към теоретични постановки на съвремието и на собствените мнения на писателката.

8. Преценка на публикациите по дисертационния труд

Представените от докторантката 5 публикувани статии са свързани с темата на дисертацията. В тях личат редица от приносите на дисертантката, свързани с областта, в която тя работи, а именно Антична и западноевропейска литература. Публикациите са направени в издания, за които са обявени стандартните практики за подбор на материали с двойно анонимно рецензиране.

Пример: Всички издания са реферирани в НАЦИД, Дзяло – и в Гугъл сколар. Една от публикациите е в сборник с научни доклади от международна конференция.

9. Лично участие на докторанта(ката)

Безспорно дисертацията е плод на проучване и разработване на материали от самата докторантка. Тя се опира на богата библиография по темата на дисертацията си. Също така разглежда аналитично и обобщава позициите си върху редица съвременни европейски романи.

10. Автореферат

Авторефератът представя структурата и основните обекти на изследването и самите изводи от дисертацията. Написан и оформен е според изискванията и отразява основните резултати, постигнати в докторската теза.

11. Критични забележки и препоръки

При отличните ми впечатления от направеното за дисертацията проучване, съдържателния научен анализ на текстовете и оригиналните идеи на авторката, препоръките ми са немалко, но имат главно технически характер. За печатните грешки ще трябва да се прегледа целия текст. С оглед на бъдещо публикуване на текста бих препоръчала също така допълнителна работа по въвеждането на цитирането. В случай, че се запази стилът с автор и година на публикуване в скоби, би трябвало в самия текст да се спомене кой е авторът и кой негов текст е коментиран. Самата аз препоръчвам за книгите по литературна история, теория и критика да се задава индекс и да се изписват библиографските препратки в полето под черта. Кое не изключва да се състави цялостна библиография в края на труда.

Редица референции са пропуснати и в двете приложени библиографии, на цитирана и на ползвана литература. Бергсон, когото намираме и в двата списъка с различни издания, е цитиран на стр. 31 с годината 2002, а такава няма в нито единия от двата списъка. На с. 125 е цитирана Протохристова с година 2010, а в библиографията има две други публикации, с години 2004 и 2008. В библиографията липсват и други, иначе цитирани в текста, референции: Пруст, Агамбен, Станчева. Има разместване и смесване на заглавия (на с. 106 на две заглавия на Станчева). Неясно е цитирането на Енциклопедия Британика и на Мериам-Уебстър – цитирането на източници онлайн се дава специфично към страницата и се посочва датата на справката.

Необходимо е да се уточнят няколко понятия. Използвано е „неволна памет“ (с. 28 и другаде). Прието е понятието да бъде „неволева памет“, за да функционира като антоним на „волева“. Също така бих възразила на понятието „синестични ефекти“ (с. 28), в полза на „синестетични“. На с. 99 заглавието на романа на Кундера на български трябва да бъде „Непосилната лекота на битието“, а не „непоносимата“.

По повод споменаването на френския философ Никола Малбранш/ Nicolas Malebranche, с транскрипция на името като Малѐбранш, бих препоръчала да се дават транскрипции по изискванията за оригиналния език, в случая френски, и в скоби да се дава оригиналното изписване. Това е вечен проблем в кирилично писания ни език, а в последните години доминацията на английския език изтрива многоликостта на имената като ги свежда до английския изговор и съответно транскрибиране.

Някои въвеждащи пасажки ме карат да мисля, че понякога многото източници на информация и оценки през втора и трета ръка звучат неясно и неубедително. Така чета параграфа на с. 30, в който Бергсон е обяснен през Хамлин, а след това цитиран по Тадие.

12. Лични впечатления

Основен извод на дисертацията, който заслужава внимание, е наблюдението, проведено в цялата дисертация, че „когато започне процесът на асимилация на музиката, се прекъсва повествователното време“ (с. 181) за сметка на „вътрешното време на художествения персонаж“. Интересни са и разсъжденията, които разграничават съвременника от предишния тип слушател на музика. Стойностни са и наблюденията върху паузата.

Отлично впечатление прави задълбоченият анализ на „Passion или Смъртта на Алиса“ от Дворянова. Намирам поставените акценти за оригинални и убедителни. Текстът на Дворянова е обръщан от различни страни и е поставен в множествена тематична, структурна, смислова и художествено-музикална плоскост. Изводите са убедителни. Единствено продължава да ми липсва конкретен анализ на моментите на музикален екфразис в текста – а

именно изпълненията на пианото, за които има словесни описания. Другаде по-ясно проличава оригинален момент на екфразис, свързан с продължителността на музикалните паузи. И отново по този въпрос в частта „Еволюцията на рок романа – убежище за музикалната реалност“ въпросът е как присъства музиката в рок романа? Споменаването на заглавия и изпълнители дава музикален интертекст/интермедиаалност и фиксира моменти от миналото и настоящето. Има ли обаче случаи на екфрастично представяне на тези рок песни? Във всеки случай не са показани примери.

Едно от вътрешните заглавия, „Спомените като времеви портал – Моделите на Пруст и Бергсон“, ме кара да се питам дали спомените са времеви портал или те са поместени в съвременен времеви портал. Доколкото всяко литературно творение е провокирано от настоящето или има послание към съвременниците си, според мен именно съвременното е времеви портал. Но бих се радвала да чуя коментар от дисертантката.

13. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Благодарение на обхватния обект на проучване, на познаването на съвременните литератури, философски позиции и атмосфера на епохата, дисертацията носи отличен компаративен заряд. Тя провокира и въпроси, и препоръки, които са обещание за бъдещо присъствие на авторката в литературната компаративистика. Едно от възможните дискуссионни ядра се отнася до същината на екфразиса – област на оживено разработване в днешно време. Цитираните текстове от песни в дисертационния анализ представляват според мен по-скоро интертекст/интермедиаалност, а не екфразис. Тук е използвано понятието „мнемоничен екфразис“, но дали това възкресяване през спомена може да замести възкресяването на самия музикален момент? (с. 52). Бих искала да се уточни тук кое е музикалният екфразис: дали цитирането на заглавието или текста на песента, дали спомени за преживяното около някоя песен, дали представянето с думи на изпълнението, дали описание на чутата музика. Оставам с впечатлението, че в дисертацията се разширява извънредно много възможността да се говори за екфразис.

Би било добре да се направи още едно уточнение. За „музикален екфразис“ се говори обикновено, когато музикално произведение пресъздава друго произведение на изкуството, текст или картина. Когато се говори за екфразиса в романа е възможно да се помисли за по-специфичен термин, напр. „текстови екфразис“.

Дисертацията е много богата в анализите си и провокира въпроси към бъдещи проучвания. Ето още един като възможност за представяне по време на защитата: как би разграничила докторантката описанието на музикална партитура в текст от образите, които прово-

кира в съзнанието на героя едно музикално произведение, какъвто е случаят с героинята на Смит (с. 151), докато слуша „Реквием“ от Моцарт?

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд „Музиката и романът от края на ХХ век и началото на ХХІ век (проблеми на екфразиса и времепротичането)“ *съдържа научни резултати, които представляват оригинален принос в науката* и отговарят на всички изисквания(та) на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния Правилник на ПУ „Паисий Хилендарски“.

Дисертационният труд показва, че докторантът(ката) **Весела Атанасова Ганева** **притежава** задълбочени теоретични знания и професионални умения по научна специалност 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология като **демонстрира** качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване.

Поради гореизложеното, убедено давам своята **положителна оценка** за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси, и **предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор“** на **Весела Атанасова Ганева** в област на висше образование: 2. Хуманитарни науки., професионално направление 2.1. Филология докторска програма ... **Антична и западноевропейска литература: сравнително литературознание.**

10. 09. 2024.... г.

Рецензент:

(подпис)

Проф. дфн Румяна Л. Станчева....

(ак. дл., н. ст., име, фамилия)